

VILNIAUS UNIVERSITETAS
MATEMATIKOS IR INFORMATIKOS FAKULTETAS
INFORMATIKOS INSTITUTAS
PROGRAMŲ SISTEMŲ KATEDRA

Kursinis darbas

Medžiagų maišymo modeliavimas cheminėse reakcijose
(Modelling the mixing of reagents in chemical reactions)

Atliko: 4 kurso 3 grupės studentas

Arnas Vaicekauskas (parašas)

Darbo vadovas:

Asist. Dr. Rokas Astrauskas (parašas)

Vilnius
2024

Turinys

Sąvokų apibrėžimai	2
Išvadas	3
1. YAG reakcijos matematinis modeliavimas	4
1.1. YAG sintezė	4
1.2. Kietafazė reakcija	4
2. Matematinis modelis	5
2.1. Bedimensis modelis	5
2.2. Elementų maišymasis dviejose dimensijose	5
3. Skaitinis modelis	7
3.1. Erdvės diskretizavimas Dekarto koordinačių sistemoje	8
3.2. Dviejų dimensijų skaitinis modelis Dekarto koordinačių sistemoje	9
3.3. Modelio skaitinis stabilumas	10
4. Programos sudarymas ir rezultatai	13
4.1. Rezultatų validacija	13
4.2. Palyginimas su eksperimentiniais duomenimis	13
5. Maišymo modeliavimas	14
5.1. Maišymo proceso modelis	14
5.2. Maišymo procesu papildytos programos rezultatų analizė	14
Rezultatai ir išvados	15
Literatūra	16

Sąvokų apibrėžimai

- Stoichiometrinis mišinys - tai toks mišinys, kuriame medžiagų proporcijos yra tokios, kokių reikia, kad jos reakcijos metu visiškai sureaguotų

Ivadas

Šio **darbo tikslas** yra ištirti YAG reakcijos maišymo modelį.

Iškelti darbo uždaviniai:

1. Atlikti literatūros analizę difuzijos modelių, YAG sintezės modelių ir baigtinių skirtumų metodų temomis
2. Sukurti kompiuterinę programą, kuri įgyvendina YAG reakcijos modelį
3. Patikrinti programos rezultatų korektiškumą ir palyginti juos su eksperimentiniais rezultatais
4. Papildyti kompiuterinę programą su maišymo proceso modeliu
5. Ištirti programos rezultatus

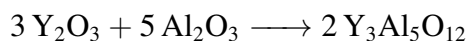
1. YAG reakcijos matematinis modeliavimas

1.1. YAG sintezė

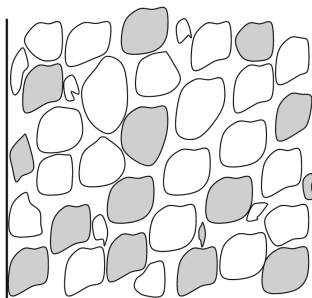
YAG milteliai gali būti sintezuojami keleta skirtingų būdų: Zolis-Gelis procesu, nusodinimu, solvoterminiu procesu, terminio purškimo procesu bei kietafazė reakcija, kuri lieka viena dažniausiai taikomų dėl savo paprastumo bei galimybės pritaikyti masinei gamybai [ZLH⁺05].

1.2. Kietafazė reakcija

Šiame darbe yra modeliuojama paskutinė kietafazės reakcija, kurios metu reaguodami itrio ir aliuminio oksidai sudaro itrio aliuminio granato kristalus arba tiesiog YAG:

Prieš pradedant reakciją metalų oksidai yra sutrinami iki smulkiagrūdžių miltelių. Metalų oksidų mišinys yra nuolat kaitinamas 1600°C laipsnių temperatūroje ir periodiškai maišomas. Eksperimentiniu būdu išmatuota, kad individualių dalelių turiai prie 1600°C temperatūros siekia apie $\sqrt{10}\mu\text{m}^3$ [IKL09].

1 pav. Priartinto metalų oksidų mišinio iliustracija []

Modeliavimo

Tokioje temperatūroje metalų oksidai lydosi ir vyksta difūzija, dėl šios priežasties cheminei reakcijai yra modeliuojama su difūzijos-reakcijos sistema.

2. Matematinis modelis

2.1. Bedimensinis modelis

$$\frac{\partial c_1}{\partial t} = -3c_1c_2 + D\Delta c_1 \quad (1a)$$

$$\frac{\partial c_2}{\partial t} = -5c_1c_2 + D\Delta c_2 \quad (1b)$$

$$\frac{\partial c_3}{\partial t} = 2c_1c_2 \quad (1c)$$

kur c_1, c_2, c_3 yra bedimensė medžiagų koncentracija, Δ - Laplaso operatorius, t - laikas, D - bedimensis medžiagų c_1 ir c_2 difuzijos koeficientas. Modeliui yra taikoma kraštinė sąlyga:

$$\nabla c_k(\mathbf{x}, t) \cdot \vec{n} = 0, \mathbf{x} \in \partial\Omega \quad (2)$$

Čia ∇c_k yra medžiagos c_k gradientas, \mathbf{x} - erdvės koordinatė, $\partial\Omega$ - simuliuojamos erdvės srities paviršius, o \vec{n} - simuliuojamos erdvės paviršiaus normalė.

2.2. Elementų maišymasis dviejose dimensijose

Interpretavus bedimensį modelį (1) dviejose dimensijose gauname lygtis

$$\frac{\partial c_1}{\partial t} = -3c_1c_2 + D \left(\frac{\partial^2 c_1}{\partial x^2} + \frac{\partial^2 c_1}{\partial y^2} \right) \quad (3a)$$

$$\frac{\partial c_2}{\partial t} = -5c_1c_2 + D \left(\frac{\partial^2 c_2}{\partial x^2} + \frac{\partial^2 c_2}{\partial y^2} \right) \quad (3b)$$

$$\frac{\partial c_3}{\partial t} = 2c_1c_2 \quad (3c)$$

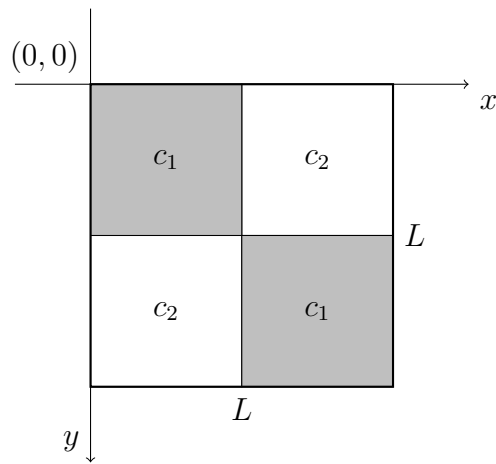
Šiam modeliui yra taikomos šios pradinės sąlygos:

$$\begin{aligned} c_1(x, y, 0) &= \begin{cases} 1, & \text{jei } x \in A \\ 0, & \text{kitaip} \end{cases}, \quad (x, y) \in [0, L]^2, \quad A = [0, \frac{L}{2}]^2 \cup [\frac{L}{2}, L]^2, \\ c_2(x, y, 0) &= \begin{cases} 1, & \text{jei } x \notin A \\ 0, & \text{kitaip} \end{cases}, \quad (x, y) \in [0, L]^2, \quad A = [0, \frac{L}{2}]^2 \cup [\frac{L}{2}, L]^2, \\ c_3(x, y, 0) &= 0, \quad (x, y) \in [0, L]^2. \end{aligned} \quad (4)$$

kraštinės sąlygos (2) dviejose dimensijose virsta:

$$\begin{aligned}
\frac{\partial c_1}{\partial x} \Big|_{x=0} &= \frac{\partial c_1}{\partial x} \Big|_{x=L} = \frac{\partial c_2}{\partial x} \Big|_{x=0} = \frac{\partial c_2}{\partial x} \Big|_{x=L} = 0, \\
y &\in [0, L], t \in [0, T] \\
\frac{\partial c_1}{\partial y} \Big|_{y=0} &= \frac{\partial c_1}{\partial y} \Big|_{y=L} = \frac{\partial c_2}{\partial y} \Big|_{y=0} = \frac{\partial c_2}{\partial y} \Big|_{y=L} = 0, \\
x &\in [0, L], t \in [0, T]
\end{aligned} \tag{5}$$

kur L - bedimensio kubo kraštinės ilgis, T - bedimensio proceso trukmė.

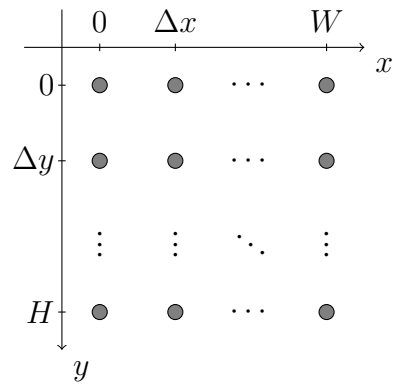

2 pav. Dvimačio modelio pradinės sąlygos laiku $t = 0$. Pilka spalva žymi plotą priklausančią aibei A .

3. Skaitinis modelis

3.1. Erdvės diskretizavimas Dekarto koordinatų sistemoje

Dviejų dimensijų skaitiniam modeliui erdvė buvo padalinta į $N \times M$ taškų nutolusių vienas nuo kito fiksuotais Δx ir Δy atstumais.

3 pav. diskretizuota erdvė

Čia

3.2. Dviejų dimensijų skaitinis modelis Dekarto koordinatų sistemoje

Remiantis išreikštiniu baigtinių skirtumų metodu iš dvimačio modelio galima gauti skaitinį modelį.

$$\begin{aligned} \frac{c_{1,i,j}^{n+1} - c_{1,i,j}^n}{\Delta t} = & -3c_{1,i,j}^n c_{2,i,j}^n \\ & + D \left(\frac{c_{1,i-1,j}^n - 2c_{1,i,j}^n + c_{1,i+1,j}^n}{(\Delta x)^2} + \frac{c_{1,i,j-1}^n - 2c_{1,i,j}^n + c_{1,i,j+1}^n}{(\Delta y)^2} \right) \end{aligned} \quad (6a)$$

$$\begin{aligned} \frac{c_{2,i,j}^{n+1} - c_{2,i,j}^n}{\Delta t} = & -5c_{1,i,j}^n c_{2,i,j}^n \\ & + D \left(\frac{c_{2,i-1,j}^n - 2c_{2,i,j}^n + c_{2,i+1,j}^n}{(\Delta x)^2} + \frac{c_{2,i,j-1}^n - 2c_{2,i,j}^n + c_{2,i,j+1}^n}{(\Delta y)^2} \right) \end{aligned} \quad (6b)$$

$$\frac{c_{3,i,j}^{n+1} - c_{3,i,j}^n}{\Delta t} = 2c_{1,i,j}^n c_{2,i,j}^n, \quad (6c)$$

kur $n \in [0, T)$ - laiko momentas, $i \in [0, N)$ - diskrečios erdvės taško koordinatė x ašyje, $j \in [0, M)$ - diskrečios erdvės taško koordinatė y ašyje, $c_{1,i,j}^n$ - pirmos medžiagos kiekis diskrečios erdvės taške i, j laiko momentu n , $c_{2,i,j}^n$ - antros medžiagos kiekis diskrečios erdvės taške i, j laiko momentu n , $c_{3,i,j}^n$ - trečios medžiagos kiekis diskrečios erdvės taške i, j laiko momentu n , Δt - laiko žingsnis, Δx - diskrečios erdvės žingsnis x ašimi, Δy - diskrečios erdvės žingsnis y ašimi.

3.3. Modelio skaitinis stabilumas

Norint užtikrinti skaitinį programos stabilumą, reikia užtikrinti, kad visais laiko momentais, visuose diskretizuotos erdvės taškuose, visų medžiagų koncentracijos išliktų ne neigiamos. Parodysimė, kad tai užtikrinti, reikia pasirinkti pakankamai mažą laiko žingsnį Δt . Pirmiausia įvedame porą konstantų:

$$\mu_x = \frac{D\Delta t}{(\Delta x)^2}, \quad \mu_y = \frac{D\Delta t}{(\Delta y)^2}$$

Tada dviejų dimensijų skaitinį modelį (6) galima užrašyti taip:

$$c_{1,i,j}^{n+1} = c_{1,i,j}^n - 3\Delta t c_{1,i,j}^n c_{2,i,j}^n + \mu_x (c_{1,i-1,j}^n - 2c_{1,i,j}^n + c_{1,i+1,j}^n) + \mu_y (c_{1,i,j-1}^n - 2c_{1,i,j}^n + c_{1,i,j+1}^n) \quad (7a)$$

$$c_{2,i,j}^{n+1} = c_{2,i,j}^n - 5\Delta t c_{1,i,j}^n c_{2,i,j}^n + \mu_x (c_{2,i-1,j}^n - 2c_{2,i,j}^n + c_{2,i+1,j}^n) + \mu_y (c_{2,i,j-1}^n - 2c_{2,i,j}^n + c_{2,i,j+1}^n) \quad (7b)$$

$$c_{3,i,j}^{n+1} = c_{3,i,j}^n + 2\Delta t c_{1,i,j}^n c_{2,i,j}^n \quad (7c)$$

Dėl iteratyvios skaitinio modelio prigimties galime pasinaudoti indukcija. Baziniu atveju, kai $n = 0$ sąlyga yra tenkinama, nes visų medžiagų koncentracija visuose taškuose yra ne neigiama $c_{k,i,j}^0 > 0$.

parinkti tokį laiko žingsnį Δt , kuris utikrintų, kad kiekvienos medžiagos koncentracija sekančiu laiko momentu netaptų

Norint užtikrinti skaitinį simuliacijos stabilumą reikia parinkti tokį laiko žingsnį Δt , kad visų medžiagų koncentracija kiekviname diskretizuotos erdvės taške, visais laiko momentais būtų ne neigiama. Parodyti, kad

Sugrupavus dešines lygčių puses pagal medžiagos kiekį šį laiko momentą skirtinguose diskretizuotos erdvės taškuose gauname naujas lygtis:

$$c_{1,i,j}^{n+1} = \underbrace{(1 - 3\Delta t c_{2,i,j}^n - 2(\mu_x + \mu_y))}_{R_1} c_{1,i,j}^n + \mu_x c_{1,i-1,j}^n + \mu_x c_{1,i+1,j}^n + \mu_y c_{1,i,j-1}^n + \mu_y c_{1,i,j+1}^n \quad (8a)$$

$$c_{2,i,j}^{n+1} = \underbrace{(1 - 5\Delta t c_{1,i,j}^n - 2(\mu_x + \mu_y))}_{R_2} c_{2,i,j}^n + \mu_x c_{2,i-1,j}^n + \mu_x c_{2,i+1,j}^n + \mu_y c_{2,i,j-1}^n + \mu_y c_{2,i,j+1}^n \quad (8b)$$

$$c_{3,i,j}^{n+1} = c_{3,i,j}^n + 2\Delta t c_{1,i,j}^n c_{2,i,j}^n \quad (8c)$$

Iš čia nesunku pastebėti, kad medžiagų koncentracija sekantį laiko momentą $c_{k,i,j}^{n+1}$ gali įgauti neigiamas reikšmes tik tada, jei atitinkami koeficientai taptų neigiamais $R_k < 0$, nes koeficientai

μ_x, μ_y visada yra teigiami, o medžiagų koncentracijas praėjusiais laiko momentais 1

Pertvarkius skaitinio modelio lygtis (6) taip, kad kairėje lygties pusėje liktų medžiagos kiekis sekančiu laiko momentu ir sugrupavus pastovius narius pagal medžiagos kiekį praėjusį laiko momentą, gauname išraišką koeficiento, kuris nusako kiek medžiagos koncentracijos, esančios taške i, j , persikels į sekantį laiko momentą.

$$c_{1,i,j}^{n+1} = \underbrace{\left(1 - \Delta t \left(3c_{2,i,j}^n + 2D \left(\frac{1}{(\Delta x)^2} + \frac{1}{(\Delta y)^2}\right)\right)\right)}_{R_1} c_{1,i,j}^n + D\Delta t \left(\frac{c_{1,i-1,j}^n + c_{1,i+1,j}^n}{(\Delta x)^2} + \frac{c_{1,i,j-1}^n + c_{1,i,j+1}^n}{(\Delta y)^2}\right) \quad (9a)$$

$$c_{2,i,j}^{n+1} = \underbrace{\left(1 - \Delta t \left(5c_{1,i,j}^n + 2D \left(\frac{1}{(\Delta x)^2} + \frac{1}{(\Delta y)^2}\right)\right)\right)}_{R_2} c_{2,i,j}^n + D\Delta t \left(\frac{c_{2,i-1,j}^n + c_{2,i+1,j}^n}{(\Delta x)^2} + \frac{c_{2,i,j-1}^n + c_{2,i,j+1}^n}{(\Delta y)^2}\right) \quad (9b)$$

$$c_{3,i,j}^{n+1} = c_{3,i,j}^n + 2\Delta t c_{1,i,j}^n c_{2,i,j}^n \quad (9c)$$

Norint užtikrinti modelio skaitmeninį stabilumą reikia pasirinkti tokį laiko žingsnį Δt , kad koeficientai būtų neneigiami. Trečioje lygtyje medžiagos kiekio koeficientas nepriklauso nuo laiko žingsnio Δt , todėl turime dvi nelygybes, kurias galime išreikšti per laiko žingsnį Δt .

$$1 - \Delta t \left(3c_{2,i,j}^n + 2D \left(\frac{1}{(\Delta x)^2} + \frac{1}{(\Delta y)^2}\right)\right) \geq 0 \implies \Delta t \leq \frac{1}{3c_{2,i,j}^n + 2D((\Delta x)^{-2} + (\Delta y)^{-2})}$$

$$1 - \Delta t \left(5c_{1,i,j}^n + 2D \left(\frac{1}{(\Delta x)^2} + \frac{1}{(\Delta y)^2}\right)\right) \geq 0 \implies \Delta t \leq \frac{1}{5c_{1,i,j}^n + 2D((\Delta x)^{-2} + (\Delta y)^{-2})}$$

Galima panaikinti laiko žingsnio Δt priklausomybę nuo einamojo diskrečios erdvės taško padarius pastebėjimą, kad laiko žingsnis su didžiausiomis medžiagų kiekių $c_{1,i,j}^n$ bei $c_{2,i,j}^n$ reikšmėmis užtikrintų stabilumą visiem likusiems diskrečios erdvės taškams, taigi:

$$\Delta t \leq \min \left(\frac{1}{3 \max_{(i,j,n) \in [0,N) \times [0,M) \times [0,T)} c_{2,i,j}^n + 2D((\Delta x)^{-2} + (\Delta y)^{-2})}, \frac{1}{5 \max_{(i,j,n) \in [0,N) \times [0,M) \times [0,T)} c_{1,i,j}^n + 2D((\Delta x)^{-2} + (\Delta y)^{-2})} \right)$$

Taip pat galime atsikratyti laiko žingsnio Δt priklausomybės nuo einamojo laiko momento, nes pagal duotas kraštines sąlygas į sistemą laikui einant nepatenka joks naujas medžiagų c_1 ir c_2 kiekis. Taip pat vykstant medžiagų c_1 ir c_2 reakcijai, bendri šių medžiagų kiekiai uždaroje sistemoje mažės, todėl:

$$\Delta t \leq \min \left(\frac{1}{3 \max_{(i,j) \in [0,N) \times [0,M)} c_{2,i,j}^0 + 2D((\Delta x)^{-2} + (\Delta y)^{-2})}, \frac{1}{5 \max_{(i,j) \in [0,N) \times [0,M)} c_{1,i,j}^0 + 2D((\Delta x)^{-2} + (\Delta y)^{-2})} \right)$$

Šiuo atveju, iš pradinių sąlygų $\max_{(i,j) \in [0,N) \times [0,M)} c_{2,i,j}^0 = \max_{(i,j) \in [0,N) \times [0,M)} c_{1,i,j}^0 = 1$, taigi

$$\Delta t \leq \frac{1}{5 + 2D((\Delta x)^{-2} + (\Delta y)^{-2})}$$

4. Programos sudarymas ir rezultatai

4.1. Rezultatų validacija

4.2. Palyginimas su eksperimentiniais duomenimis

5. Maišymo modeliavimas

5.1. Maišymo proceso modelis

5.2. Maišymo procesu papildytos programos rezultatų analizė

Rezultatai ir išvados

Literatūra

- [IKL09] Feliksas Ivanauskas, Aivaras Kareiva, and Bogdan Lapcun. Computational modelling of the YAG synthesis. *Journal of Mathematical Chemistry*, 46(2):427–442, 2009-08-01. ISSN: 1572-8897. DOI: 10.1007/s10910-008-9468-2. URL: <https://doi.org/10.1007/s10910-008-9468-2> (visited on 2024-10-20).
- [ZLH⁺05] Xudong Zhang, Hong Liu, Wen He, Jiyang Wang, Xia Li ir Robert I. Boughton. Novel Synthesis of YAG by Solvothermal Method. *Journal of Crystal Growth*. Proceedings of the 14th International Conference on Crystal Growth and the 12th International Conference on Vapor Growth and Epitaxy, 275(1):e1913–e1917, 2005-02. ISSN: 0022-0248. DOI: 10.1016/j.jcrysgro.2004.11.274. (Tikrinta 2024-11-03).